

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

48

1961

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; Drs. O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

MUNTVONDSTEN

Arnhem 1961. — In Arnhem is een tot nu toe onbekende koperen penning van keizer Trebonianus Gallus (251—253) tevoorschijn gekomen. Hij werd door een spelend kind gevonden in de wijk Presikhaaf, mogelijk in opgespoten zand afkomstig van een terrein aan de hoge kant van de stad, maar waarschijnlijker is herkomst uit de grond langs de IJsel¹ (Pl. X, 2).

Vz. Trebonianus Gallus in consulaire dracht, met adelaarsskepter
IMP CAES C VIBIVS TREBONIANVS GALLVS AVG

Kz. Trebonianus, vergezeld van zijn zoon en (sinds 252) medekeizer Volusianus en van een officier, spreekt zijn soldaten toe
ADLOCVTIO AVGG (= duorum Augustorum)

Tijdens zijn korte regering, van juni 251 tot mei 253, heeft Trebonianus Gallus vele penningen doen slaan, die volgens miss Toynbee² tot geschenk aan zijn officieren waren bestemd. Voor de voorstellingen daarop ging hij veelal terug op die van zijn voorgangers, Gordianus III en Philippus.

De voorzijde van de Arnhemse penning komt geheel overeen met een andere van dezelfde keizer en lijkt zeer op een van Volusianus. De eerste wordt, o.i. terecht, door Delbrück in 252, de laatste in 253 gedateerd³. Daar de beide keizers in consulaire dracht worden afgebeeld, ligt de veronderstelling voor de hand, dat deze penningen aan het begin van het jaar bij hun ambtsaanvaarding als consul zijn uitgegeven.

Onder de keerzijden van Trebonianus Gallus, die uitgesproken vreedelievend zijn, is deze militaire „adlocutio” een uitzondering. Even uitzonderlijk is de keerzijde van Volusianus’ penning, waarop de keizer in militaire dracht een offer brengt. De aanwezigheid van één enkel offerdier wijst erop, dat hier de „vota suscepta” zijn afgebeeld, de geloften aan het begin van een veldtocht afgelegd⁴. De militair, die de keizer bekranst, wijst vooruit — wat al te voorbarig, daar de veldtocht van 253 fataal afliep! — op de te behalen overwinning. Iets dergelijks vinden wij op de Boog van Galerius te Saloniki bij de uitbeelding van de vóór de Perzische veldtocht afgelegde geloften door middel van trofeeën uitgedrukt.

Evenals de „vota suscepta” duidt de „adlocutio” op het begin van een veldtocht. In die zin komt deze voorstelling herhaaldelijk voor op de reliëf-

band rondom de Zuilen van Trajanus en van Marcus Aurelius, waar de achtereenvolgende campagnes zijn uitgebeeld. Op munten verschijnt het motief het eerst bij Caligula (1e eeuw), op penningen bij Lucius Verus (2e eeuw). Bij de door Trebonianus zo gaarne nagevolgde Gordianus III en Philippus komt het herhaalde malen voor⁵.

Zo is onze penning dus het pendant van die van Volusianus, begin 253 bij het aanvaarden van zijn tweede consulaat geslagen, toen de oorlog onheilspellend naderde en beroep op zijn soldaten wenselijk was. Penningen met pendant-portretten van deze beide keizers zijn bekend⁶; pendant-penningen komen uit dezelfde geestesgesteldheid voort.

Het is, voorzover na te gaan, de eerste keer, dat hier te lande een koperen penning is gevonden. Daar het Arnhemse stuk een unicum en bovendien een waardevol historisch document blijkt te zijn, daar het van uitstekende artistieke kwaliteit is en goed bewaard gebleven, mag deze vondst wel zeer opmerkelijk heten. Over de wijze, waarop de penning daar terecht gekomen is, kan men zich slechts in gissingen verdiepen. Hij is thans opgenomen in de verzameling van de Gelderse Archeologische Stichting in het Gemeentemuseum te Arnhem.

A. N. Z.-J. J.

¹ Deze gegevens danken wij mej. E. Waardenburg, conservatrice aan het Gemeentemuseum te Arnhem.

² J. M. C. Toynbee, *Roman Medallions*, New York 1944 (Numismatic Studies 5)

³ R. Delbrück, *Die Münzbildnisse von Maximinus bis Carinus*, Berlin 1940, p. 90-2, T. 9,5; F. Gnechi, *I medaglioni romani II*, Milano 1912, T. 111,6 en 112,3).

⁴ Voor de uitbeelding van „vota suscepta” zie: I. Scott Ryberg, *Rites of the State Religion in Roman Art*, Rome 1955 (*Memoirs 22 of the American Academy in Rome*), p. 120-40.

⁵ Voor de uitbeelding van „adlocutio” zie: P. G. Hamberg, *Studies in Roman Imperial Art*, Copenhagen 1945, p. 135-49.

⁶ Toynbee o.c. (n.2), p. 155; Gnechi o.c. (n.3), T. 111 en 112.

Nijmegen 1957. — Een merkwaardige muntvondst is te voorschijn gekomen bij de opgraving, in augustus 1957, van een 4e eeuws grafveld te Nijmegen. Deze opgraving stond onder de wetenschappelijke leiding van prof. dr. H. Brunsting te Leiden, die zo welwillend was toestemming te geven tot deze publikatie.

In een der graven (no. 88) bevonden zich 55 roomeinse koperen munten bij elkaar, waarvan de oudste nog uit de 1e eeuw dateren. Het graf bevatte voorts, volgens vriendelijke mededeling van de R.O.B.: „hoektand van wild zwijn, gelede gekleurde kralen, een aantal benen (haar?)pennen, een weegschaaltje, schelpen en een wulk; alles werd op de rechterarm aangetroffen. Verdere bijgiften waren twee geverniste bekertjes, waarvan een met witte barbotineversiering”.

De aangetroffen munten zijn de volgende:

Augustus	as	RIC 360	10-3 v. Chr.	
Barbaarse navolging	as (Tiberius)	cf. RIC p. 95-6	1e helft 1e eeuw	
Vespasianus	as	RIC 482	71	
Trajanus	sestertius (met in- keping; om in tweeën te delen)	BMC 712?	98-99?	
Trajanus	sestertius		begin 2e eeuw	
Hadrianus	sestertius		119	
Gallienus	antoninianus	RIC 179	259-268	
Claudius II	antoninianus	RIC 210	268-270	
Divo Claudio	antoninianus	RIC 261	na 270	
Barbaarse navolging	antoninianus (Tetricus II)		3-4e eeuw	
Maximianus				
Herculius	follis Lyon	c 223	305	
Gal. Maximianus	„ Trier	c 87	vóór 303	
„ „	„ Britannië	c 83	303-305	
„ „	„ Trier (Herc)	c 192	306-307	
Maximinus Daza	„ Trier	c 38	308-313	
„ „	? Trier	c 175	310-313	
Severus II	follis Ticinum	c 13	306-307	
Licinius	„ Trier	c 53	310-316	2 ex.
„	„ Londen	c 53	310-316	
„	„ Londen	c 49	310-316	2 ex.
Constantijn	„ Londen?	c 515	307-313	
„	1/2 „ Trier	c 323	310	
„	1/2 „ Trier	c 508 ¹	310	8 ex.
„	1/2 „ Trier	c 508 ²	310	2 ex.
„	„ Londen	c 491	310-313	
„	„ Trier	c 530	313-317	
„	„ Londen	c 530	315	
„	„ Trier	c 525	316	2 ex.
„	„ Londen	c 536	316	4 ex.
„	„ Arles	c 536	316	
„	„ Lugdunum	c 530	316-317	
„	„ Londen	c 524	vóór 317	S P MSL
„	„ Londen	c 524	vóór 317	T F PLN
„	„ Trier	c 525	317-319	2 ex.
„	„ Trier	c 530	317-319	2 ex. A
„	„ Trier	c 530	317-319	2 ex. B
„	„ Trier	c 534	317-319	
„	„ Trier	c 634	320	

55 ex.

Deze vondst is dus wel zeer nauwkeurig gedateerd nl. kort of vlak na 320, maar geenszins verklaard. Allereerst is het — vooralsnog — onbegrijpelijk waarom een aantal, deels versleten, koperen munten, die een zo geringe geldswaarde vertegenwoordigen, aan een dodé zijn meegegeven. Bovendien is de samenstelling van de vondst zeer uitzonderlijk: zo ontbreken volkomen Antonijnse munten die elders juist in zo groten getale voorkomen en is het kleine aantal 3e eeuwse munten, en dan nog uit een

zeer korte periode opmerkelijk. Merkwaardig is ook dat de 2e-eeuwse munten meer gesleten zijn dan die uit de 1e eeuw.

Moet men hier denken aan pasmunt, voor de reis naar het hiernamaals zorgzaam meegegeven door de nabestaanden? Is er sprake geweest van een collecte onder alle leden van de gemeenschap? Weerspiegelt deze vondst de geldomloop van die tijd of zijn voor de gelegenheid in onbruik geraakte munten uit oude voorraad te voorschijn gehaald? Vóór de publikatie van dit complex van graven en hun inhoud, die wellicht vergelijking met andere vondsten mogelijk maakt, kan men zich zelfs niet in gissingen verdiepen.

Voor de datering van de munten uit de periode waarvoor nog geen deel van RIC is verschenen, maakten wij van de volgende werken gebruik:

Bruun P., *The Constantinian Coinage of Arelate*, Helsinki-Helsingfors 1953.

———, *The System of the Vota Coinage*, *NNÄ* 1956, p. 1-21.

———, *The Disappearance of Sol from the Coins of Constantine*, *Arctos* NS 2 (1958), p. 15-37.

———, *Studies in Constantinian Chronology*, New York 1961 (*NNM* 146).

Cahn=Veilingcatalogus M & M Bazel 17-19 juni 1954.

Voetter O., *Katalag Sammlung Paul Gerin*, Wien 1921.

A. N. Z.-J. J.

¹ Cahn 501.   ² Cahn 502.

Boksum (Fr.) ± 1920. — Een veertigtal jaren geleden vond de toen ongeveer 15-jarige S. Kalma in de tuin van zijn ouderlijke woning aan de voet van de dorpsterp van Boksum (gem. Menaldumadeel) een goudstuk, dat een merkwaardig unicum blijkt te zijn. Het bevindt zich thans in het bezit van een familielid van de vinder¹ (Pl. X,4).

Dit goudstuk is een barbaarse imitatie van een laat-Romeinse of vroeg-Byzantijnse solidus en komt daarmee in gewicht (4.13 g) — en vermoedelijk ook in gehalte — overeen. Toch moeten wij er niet zozeer een gangbare munt in zien als wel een zgn. pièce de plaisir, zoals b.v. de Hada-munt uit Harlingen en het goudstuk van bisschop Liudhardus, in St. Martin, Canterbury gevonden², tevens een amulet met magische kracht.

Op de voorzijde zien wij een met helm getooide figuur recht van voren, met opgeheven linker hand en een globe-met-kruis in de rechter hand. Op de keerzijde staat een fantastische Victoria met kruis. De omschriften bestaan niet uit werkelijke maar uit schijnbare letters en hebben slechts decoratieve zin. De munten, die ten voorbeeld hebben gestrekt,

zijn tussen 538 en 610 te dateren. Het waarschijnlijkst is, dat het origineel een solidus van Justinianus is geweest, wiens munten wijd en zijd in groten getale in het Noorden waren verbreid. Wel draagt hier de pseudo-keizer een baard — bij de Byzantijnse keizers komt dit pas voor na 600, als echter de Victoria vrijwel van de keerzijde is verdwenen —, maar dit kan naar voorbeeld van plaatselijke vorst of stamhoofd zijn. De grootte van de kop in verhouding tot het beeldvlak en vooral de zware hoofdtooi wijzen onmiskenbaar naar Justinianus.

Bij de uitbeelding van de figuren is er noch van volume noch van gesloten contouren meer sprake; de lijnen zijn in stippels opgelost. Deze stippels vormen — afgezien van de nog duidelijk herkenbare beeldenaars — een zeer fraai en evenwichtig decoratief patroon, waarbij de omschriften zich harmonisch voegen. Er is dan ook meer van herschepping dan van verbetering sprake. De stijl wijst naar Scandinavië, al is helaas bij het weinig afgebeelde materiaal geen nauw verwant stuk aan te wijzen. Opmerkelijke gelijkenis vertoont een bij Janse afgebeelde, barbaarse imitatie³.

De datering van dit unieke stuk valt met grote waarschijnlijkheid in de tweede helft van de 6e eeuw. Het is juist de periode, waarin nauw contact tussen Scandinavië en Friesland ontstaat, daar immers Scandinavië, van Midden-Europa door de barbaarse invallen aldaar afgesneden, zich naar het Westen wendt. Vele kostbaarheden vloeien vandaar dan ook Friesland binnen, getuige de vondst van Midlum⁴ en het oudste deel van de schat van Wieuwerd⁵. In deze tijd en in dit verband zal ook het te Boksum gevonden goudstuk zijn weg naar Friesland hebben gevonden. Het ware te wensen, dat dit zo uitzonderlijke en wetenschappelijk waardevolle stuk op den duur overging in openbaar bezit en onder de veilige hoede van een museum werd gesteld!

A. N. Z.-J. J.

¹ Mevrouw T. K. van der Woude-Bottema, die zo vriendelijk was ons toestemming tot publikatie te geven. Aan de speurzin en volharding van de heer G. Elzinga, wetenschappelijk assistent aan het Fries Museum, is het te danken, dat dit stuk thans bekend geworden is. We zijn de heer Elzinga zeer dankbaar, dat hij er ons opmerkzaam op heeft gemaakt en ons de door hem vergaarde gegevens ter beschikking heeft gesteld.

² Ph. Grierson, *Zum Ursprung der karolingischen Goldsprägung*, *HBN* 8 (1954), (1954), p. 200. Voor de Hada-munt zie ook: P. C. J. A. Boeles, *Friesland tot de elfde eeuw*, 's-Gravenhage 1951, pp. 345, 540. pl. 47,3.

³ O. R. Janse, *Le travail en or en Suède à l'époque mérovingienne*, Orléans 1922, p. 64, aff. 10.

⁴ A. N. Zadoks-Josephus Jitta, *Midlum (Fr.) 1925*, *JMP* 47 (1960), p. 94-6.

⁵ J. Lafaurie-B. Jansen-A. N. Zadoks-Josephus Jitta, *Le trésor de Wieuwerd*, *OM Leiden* 42 (1961), p. 78-107.

Stedum (Gr.) 1958. — In Stedum (Gr.) is een Friese imitatie tevoorschijn gekomen van de solidus van Lodewijk de Vrome (Pl. X, 3), zoals in de noordelijke provincies al menigmaal is voorgekomen. Het bevindt zich thans in de verzameling van notaris mr. C. S. Kooi te Middelstum.

In het baanbrekende artikel, waarin Grierson¹ alle exemplaren, hem uit aanschouwing en uit de literatuur bekend, heeft bijeengebracht, concludeert hij, dat het origineel van deze imitaties in 816 is geslagen ter gelegenheid van Lodewijks kroning en wel waarschijnlijk te Aken. Reeds kort na het verschijnen leverde Hävernick² kritiek op deze theorieën en brak o.a. een lans voor Duurstede als muntplaats. In zijn wederwoord erkende Grierson³ deze mogelijkheid. In 1954 zette Schramm⁴ de verschillende meningen uiteen zonder partij te kiezen. Daarna bleef het onderwerp enige jaren rusten. Thans bepleit Morrison⁵ met kracht van argumenten een latere datum en wel 825, toen in Parijs een synode werd gehouden waarbij werd geprotesteerd tegen de achterstelling van het kruis van Byzantijnse zijde: vandaar op de keerzijde het kruis en het omschrift, „munus divinum”. Deze latere datering vindt o.i. steun in het feit, dat de vroegste imitaties niet ouder dan het 2e kwart van de 9e eeuw kunnen zijn; als regel is er geen groot hiaat tussen origineel en vroegste „barbaarse imitatie”.

Het Stedumse exemplaar behoort tot de late imitaties, die al lang niet meer op het origineel teruggaan. Onder de door Grierson afgebeelde stukken is er geen enkel identiek; het dichtstbij komt type XIII. Datering in het laatste kwart van de 9e eeuw lijkt waarschijnlijk.

Wat de verspreiding van deze Friese solidi aangaat, verreweg het grootste deel is hier te lande gevonden en dan vooral in de drie noordelijke provincies. Van een omvangrijke vondst is slechts bij Delfzijl-Marsum sprake geweest. Des te merkwaardiger is dan ook een oud vondstbericht, waarop De Boone⁶ opmerkzaam maakt in een bescheiden maar belangrijk artikel, na dat van Grierson verschenen maar voordien geschreven. Het betreft een vondst van niet minder dan 9 à 10 stuks, te Voorhout (Z.-H.) gedaan en door de 17e-eeuwse oudheidkundige Oudaen bekeken en beschreven. Eén stuk beeldt Oudaen af; het is kennelijk van het oudste en minst verbasterde type, Grierson's type I, trouwens het enige, waarbij een retrograad omschrift voorkomt⁷.

Merkwaardigerwijze zijn juist van dit type 3 ex. buiten Nederland, in Schotland en in Noorwegen, gevonden. Twee, thans te Londen en te Parijs, zijn van onbekende herkomst. Het mag dan ook niet uitgesloten worden geacht, dat een of beide uit de vondst-Voorhout afkomstig zijn; het Londense stuk lijkt sterk op Oudaen's afbeelding. Helaas moet ook

met de mogelijkheid rekening worden gehouden, dat de vondst tenslotte in de smeltkroes is terecht gekomen!

Het is verheugend dat een nieuw exemplaar van deze interessante stukken, en dat nog van bekende vindplaats, voor de dag gekomen is.

A.N. Z.-J.J.

¹ Ph. Grierson, The Gold Solidus of Louis the Pious and its Imitations, *JMP* 38 (1959), p. 1-41. Zie ook: A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Karolingische solidi, *JMP* 40 (1953), p. 137-8.

² W. Hävernick, Die Anfänge der karolingischen Goldprägung in Nordwesteuropa, *HBN*, 6-7 (1952-3), p. 55-60.

³ Ph. Grierson, Zum Ursprung der karolingischen Münzprägung in Norwesteuropa, *HBN* 8 (1954), p. 199-206.

⁴ P. E. Schramm, *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik* I, Stuttgart 1953, p. 303-8.

⁵ K. F. Morrison, The Gold Medallions of Louis the Pious and Lothaire I and the Synod of Paris (825), *Speculum* 36 (1961), p. 592-9.

⁶ W. de Boone, Een oud vondstbericht, *Westerheem* 1 (1952), p. 59-61.

⁷ J. Oudaen, *Roomsche Mogendheid*, Amsterdam 1664, p. 27 en 35. De vondst staat aangegeven op het kaartje bij Hävernick's artikelen. Voor de determinatie als oudste type zie ook: P. Berghaus, Ein karolingischer Münzring von Herbrum, *Die Kunde* NF 10 (1959), p. 92.

Arnhem 1957. — In het Jaarboek van 1959, waarin deze vondst gepubliceerd is¹, werd aangenomen, dat vrijwel alle munten door de vinders uiteindelijk in het Gemeentemuseum te Arnhem gedeponneerd zijn. Het is echter naderhand gebleken, dat dit helaas niet het geval geweest is en dat vele munten achtergehouden zijn en ondershands verkocht. Een drietal kopers was zo vriendelijk de op deze wijze in hun bezit gekomen exemplaren (samen 60 zilveren munten) uit deze vondst alsnog ter bestudering aan het Koninklijk Penningkabinet te overhandigen.

Het beeld, dat wij reeds van de vondst in zijn geheel hadden verkregen, wordt door deze nagekomen exemplaren alleen in zoverre gewijzigd, dat Engeland met veel meer pennies vertegenwoordigd is, dan eerst bleek, en dat zich ook een denar van Dortmund in de vondst bevindt, het prototype voor de vele imitaties, die in het in 1959 gepubliceerde gedeelte van de vondst voorkwamen.

Een interessante nieuwe variant is een plak van Mechteld van Gelre (1371—1379), waarop in twee tegenovergestelde hoeken van het kruis aan de kz. een adelaar staat. Plakken met leeuwjes aan de kz. zijn bekend (van Willem V van Holland en van Willem van Gulik als momboir voor Willem van Gelre), maar met adelaartjes zijn zij nog niet eerder voorkomen.

De verbergingsdatum, die voor deze vondst vastgesteld was op vóór of niet ver na 1375, maakt het mogelijk de hieronder genoemde plak van Koevorden met vz. omschrift REINALDUS : DEI : GRA : COMES : Z : DNS KOVORD' toe te schrijven aan die Reinoud, die tot 1370 Heer van Koevor-

den geweest is. Zijn broer Jan, die hem opvolgde en die ook plakken geslagen heeft, wordt voor het laatst genoemd in een oorkonde van 1375², terwijl diens zoon Reinoud in 1376 een oorkonde zegelt als „junchere van Covorde”, maar daarna pas weer in 1380 in een oorkonde genoemd wordt, ditmaal als „here van Coevorden”³. Het is dus niet aannemelijk, dat de plak aan deze laatste Reinoud toegeschreven moet worden. Van der Chijs en velen na hem hebben gemeend, dat er vier heren van Coevorden met de naam Reinoud geweest zijn. Uit later oorkondenonderzoek is echter gebleken, dat het er drie geweest zijn⁴, nl. Reinoud I, van 1288—tussen 1315 en 1324, Reinoud II, tussen 1315 en 1324—1370 en Reinoud III na 1376—1402. De hieronder vermelde plak kan dus toegeschreven worden aan Reinoud II en gedateerd worden tussen 1365 (begin van het type) en 1370 (sterfjaar van Reinoud II).

De volgende exemplaren kunnen nu alsnog gepubliceerd worden:

Holland,	Willem V, plak (1 ex. met interpunctie ruitjes, 2 ex. met interpunctie puntjes)	Van der Chijs 5,9	3
Utrecht,	Jan van Arkel, kwart groot		
	Deventer	Van der Chijs 10,14	1
	Jan van Vernenburg, plak Salland	Van der Chijs 11,1	5
Koevorden	Reinoud II, plak	Cat. Schulman mei 1962, Pl. 3,373	1
	Jan, plak	Cat. Schulman mei 1962, Pl. 3,372	1
Gelre,	Eduard, plak Arnhem id., met klop G	Van der Chijs 5,2-3	15 1
Mechteld,	plak met aan de kz. een adelaar in twee tegenovergestelde hoeken van het kruis	Cat. Schulman mei 1962, Pl. 1,19	1
Bergh,	Willem I, denar	Jrbk. 1959, p. 20, no. 62	3
Brabant,	Jan III, brabantinus Leuven	De Witte 349	3
Kuik,	Diederik van Hoorne, plak Grave	Cat. Schulman mei 1962, Pl. 4, 661	1
Luxemburg,	Wenzel I, brabantinus	B. & V. 151	1
Kleef,	Jan, kwart groot Calkar	Noss 51	1
	kwart groot Buderich	Noss 52	1

Keulen,	Walram van Gulik, Turnose Bonn	Noss 72	1
Mark,	Engelbert II, denar Iserlohn	Jrbk. 1959 p. 31, no. 135	2
	halve denar Iserlohn	Jrbk 1959, p. 32, no. 136	1
Paltz,	Ruprecht II, denar Mülheim am Rhein	Jrbk 1959, p. 32, no. 137	2
Münster,	Floris van Wevelinkhoven, denar	Jrbk 1959, p. 32, no. 138	2
Dortmund,	denar vz. omschrift MONETA-INDVI/ kz. omschrift MONIA-CIVIT-TRE	Num. Zeitschrift (Wien) 1883, p. 272, no. 32	1
Brandenburg,	hohlpfennig Salzwedel	Jesse 250	1
Hamburg,	hohlpfennig	Jesse 174	1
Engeland,	Eduard I, penny Berwick-on-Tweed	North 1071	1
	penny Bristol	North 1037	1
	penny Canterbury	North 1018	1
	penny Durham	North 1017-22	1
	penny Lincoln	North 1022	1
	penny London	North 1039	1
	penny York	North 1017-20	2
	Eduard III penny Durham	North 1216?	1
	penny London	North 1116	1
	penny York	North 1268	1

In de handel werd verder nog een partij van 91 munten aangeboden waaronder zich 80 plakken van Eduard van Gelre bevonden. Waar deze munten zich op het oogenblik bevinden, is ons niet bekend.

G.VAN DER MEER

¹ *JMP* 46 (1959), p. 1-36, Pl. I-V.

² *TMP* 1 (1893), p. 147 e.v.

³ *Oorkondenboek van Groningen en Drente*, bewerkt door Prof. Dr. P. J. Blok, Mr. J. A. Feith, Mr. S. Gratama, Prof. Dr. J. Reitsma en Mr. C. P. L. Rutgers, Groningen 1896, Dl. 2, no. 685.

⁴ J. A. Feith, *Rijder- en leeuwengrooten van Koevorden en Selwerd*, *TMP* 1 (1893), p. 142-159.

Plaats onbekend. — In 1960 is in Nedersaksen, in de nabijheid van de Nederlandse grens een baardmanskruikje opgegraven, waarin zich 21 zilveren munten bevonden. Het kruikje was vrijwel niet gebruikt, wat aan de totaal niet gesleten onderzijde was te zien, maar van de hals was een scherf afgebroken. Hierdoor was het mogelijk, dat het grootste geldstuk de opening juist kon passeren. De jongste munt, een Arendrijksdaalder van Kampen van 1596, geeft ons een aanwijzing over het tijdstip van begraven. In januari 1597 vond de slag bij Turnhout plaats en na deze overwinning trok Maurits met zijn leger naar de Achterhoek en Twente waar hij verscheidene vestingen veroverde. De schat is dus waarschijnlijk in dat jaar onder de grond gestopt. Hij bestond uit de volgende munten:

Holland, leeuwendaalder 1576 (Verk. 48,3)	1
Friesland, stuiver 1580? (Verk. 132,8)	1
Kampen, rijksdaalder 1596	1
Groningen, dubbele flabbe 1589	1
flabbe 1587, 1588	2
Brabant, Philips de Schone, stuiver z.j. (G-H 112-1)	1
Luik, Lodewijk van Bourbon, dubbele groot (Ch. 345)	1
Robert van Bergen, kwart daalder (Ch. 506)	1
Stavelot, Christoph van Manderscheid, halve daalder 1569 (Ch. 10)	1
Kleef, Willem V, 3 stüber Kleefs (= 2 st. Brabants) 1583 (Noss 275)	3
halve daalder 1588 (N 291)	1
Gulik-Berg, Willem V, 8 albus 1585 (N 392)	3
4 albus 1585 (N 393)	1
Saksen, Johan Frederik, Maurits en Johan Ernst, halve daalder 1541	1
Minden, Herman van Schaumberg (1567-82), eenzijdige penning (Stange 140)	1
Spanje, Philips II, 4 realen Mexico (letter F)	1

J. VINKENBORG

Heerlen 1921. — In de omvangrijke muntverzameling van het Gemeentelijk Oudheidkundig Museum te Heerlen, die voor een zeer groot deel uit ter plaatse gevonden stukken bestaat, bevindt zich een partij van 56 munten uit de 17e eeuw, gemerkt als „vondst Heerlen 1921”. Naders over de herkomst van deze vondst is helaas niet te vinden. Bij nader onderzoek bleek echter, dat zich nog 93 munten in de verzameling

bevinden, die ongetwijfeld uit dezelfde vondst afkomstig zijn, al wordt dit niet uitdrukkelijk vermeld: beide partijen bestaan uit dezelfde drie muntsoorten, sluiten beide met het jaar 1637 (geenszins het jaar waarin de aanmunting van schellingen beëindigd werd) en vertonen volkomen gelijke slijtage en corrosie. Het is dus wel gerechtvaardigd de beide partijen tezamen te voegen tot één vondst; hierbij moet natuurlijk het voorbehoud gemaakt worden, dat de vondst zeer goed meer dan de 149 thans nog aanwezige stukken bevat kan hebben, die niet in handen van de toenmalige conservator gekomen zijn.

De vondst bestaat uitsluitend uit Zuid-Nederlands kleingeld, benevens een Luikse halve schelling, die een slaafse imitatie is van het gelijknamige stuk van de Aartshertogen. Na de zeer afgesleten — en officieel in 1637 reeds lang buiten koers gestelde — stoters van Philips II zijn de Aartshertogen alleen met halve schellingen vertegenwoordigd en Philips IV alleen met hele. Onder de laatste zijn inderdaad vrijwel geen halve schellingen meer geslagen. In de voorafgaande regering werden echter beide soorten in grote aantallen geslagen, zij het dat hiervan drie-maal zoveel halve als hele schellingen waren.

Philips II

Twintigste Philipsdaalder (stoter), Vlaanderen 1571	1
Doornik 1592, 1594, 15..	3

Aartshertogen

Halve schelling, Brabant (A)	1616 (9), 1617, 1619 (2), 1620 (8), 1621 (5), 16.. (6)	31
Brabant (B)	1616, 1617 (2), 1618 (3), 1619 (2), 1620 (3), 1621, 16.. (7)	19
Brabant ('sH)	1618 (6), 1621 (3), 162..	10
Brabant (muntplaats onleesbaar)	1616, 1617, 1619 (2), 1620 (5), 1621 (2), 16.. (6)	17
Vlaanderen	1617, 1620 (8), 16..	10
Doornik	1616 (2), 1617, 1619 (3), 161.., 1620 (4), 1720 (fout voor 1620?)	12
Gewest onleesbaar	1616, 1620, 16..	3

Philips IV

Schelling, Brabant (A)	1622 (3), 1624 (7), 16..	11
Brabant (B)	1622 (2), 1623 (7), 1624 (3), 1628, 1629, 162.., 1630, 1637 (2)	18

Brabant ('sH)	1623	1
Brabant (muntplaats onleesbaar)	1622 (2), 1623, 1624 (2)	5
Luxemburg	1637	1
Doornik	1623, 1628 (3), 1637	5
Gewest onleesbaar	1625	1

Bisdom Luik

Ferdinand van Beieren (1612—1650), schelling z.j. (Ch. 596)	1
---	---

H. E. v. G.

Loenen (Utr.) 1961. — Uit opgespoten land is bij het graven een potje gevonden met 130 zilveren munten. Deze muntvondst vertoont veel overeenkomst met die uit Vinkeveen, beschreven in het JNP 47 (1960), p. 106.

De jongste munt is van 1651. De 50 grote munten zijn alle Zuid-Nederlands; de 79 kleinere (53 dubbele stuivers, 16 arendschellingen, 6 roosschellingen en 4 snaphaanschellingen) alle Noord-Nederlands. Verder was er slechts één buitenlandse munt.

Noordelijke Nederlanden

Roosschelling,	Holland	1601 (2)	2
	West-Friesland	1629	1
	Zeeland	1615?	1
	Utrecht	1601 (2)	2
Snaphaanschelling,	Friesland	1621 (2), 1623, 16..	4
Arendschelling,	Kampen	Rudolf II (6), Matthias (5), Ferdinand II (5)	16
Dubbele stuiver,	Gelderland	1614 (2)	2
	Holland	1614, 1615, 16.. (3)	5
	West-Friesland	1639	1
	Zeeland	1615 (3), 1617 (4), 1618 (3), 1619 (7), 16.. (10)	27
	Utrecht	1615, 1616	2
	Overijssel	1617, 1618 (2), 1619, 1633, 1634, 16.. (9)	15
	Friesland of West-Friesland	1615	1

Zuidelijke Nederlanden

Aartshertogen,	ducaton,	Brabant (A) 1619	1	
	halve patagon,	Brabant (A) 1616, 1619	2	
	kwart patagon,	Brabant (A), z.j. (4)	4	
		id. omschriften verwisseld (2)	2	
		Brabant (B) z.j.	2	
		Brabant ('s-Hert.) 1617	1	
		Vlaanderen z.j.	6	
		Doornik z.j.	8	
	Philips IV,	ducaton,	Brabant (A) 1632, 1651	2
			Brabant (B) 1632, 1649 (2)	3
halve ducaton,		Brabant (B) 1649, 1650?	2	
		Doornik 1647	1	
halve patagon,		Brabant (A) 1633	1	
		Brabant (M) 1628	1	
		Brabant (B) 1623?, 1634, 1635	3	
kwart patagon,		Bourgondië 1638, (over 1636)	1	
		Brabant (A) 1632, 1645 (3)	4	
		Vlaanderen 1625, 1628, 1631, 1632	4	
	Artois 1634	1		
	Doornik 1633	1		

Spanje

Philips II of III,	2 realen, Mexico	1
--------------------	------------------	---

J. SCHULMAN

Tilburg 1961. — Op 21 april 1961 werd bij de afbraak van een woning op het Heuvelplein in Tilburg op circa 1 meter boven de vloer ingemetseld in de muur een 36-tal munten aangetroffen. De oudste gedateerde munt is van 1622, de jongste — een Franse écu in pracht staat — is van 1701. Hoewel officiële gegevens hieromtrent niet voorhanden zijn, wordt beweerd, dat op de plaats van de vondst voorheen een uitspanning met logement heeft gestaan. Het Heuvelplein in Tilburg is het oude centrum: inkwartiering van militairen had steeds hier plaats.

De vondst bevatte de volgende munten:

Verenigde Nederlanden:

Gelderland	statenschelling 1681, 168?	2
West-Friesland,	30 stuiver 1686	1
	rooschelling 1629 (V 71, 5/4)	1
Zeeland,	30 stuiver 1685	1
	hoedjesschelling 1681 (V. 213,2), 1683 (V. 93,2)	2
Utrecht,	statenschelling 1680 (2)	2
Friesland,	28 stuiver 1665 (klop Fries wapen)	1
Overijssel,	statenschelling 1679 (V. 142,4), 1682 (TRANS, TRANS: en TRANSI), 1686 (4), 1687 (?)	9
Deventer,	28 stuiver 1684 (klop UTR) (V. 154,1)	1
Kampen,	arendschelling z.j. (titel van Matthias)	3
	statenschelling 1682, 1688(?)	2
Zwolle,	arendschelling (titel van Rudolf II, AV en AVG)	2
	arendschelling z.j. (MATTH·I·D·G·RO·IMP·SEM·AVGVS/ MONE·ARG·IMPERI·CIVITA·ZWOL·)	1
	arendschelling 1677 (V. 177,1)	1
	statenschelling 1680 (2), 1683	3
Groningen en Ommelanden,	28 stuiver 1692 (klop pijlenbundel) (V. 181,3)	1
Groningen,	28 stuiver 1692 (klop pijlenbundel) (V 184,3)	1
	flabbe 1622	1

(de staten- en hoedjesschellingen zijn alle geklopt met een pijlenbundel).

Frankrijk,

Ecu, Lodewijk XIV 1701, Amiens (X)	1
------------------------------------	---

F. J. BINGEN

Schayk 1960. — Op de plaats waar vroeger de woon- en slaapkamer had gestaan in het perceel Sectie C-1743 werden bij graafwerken de oude plavuizen van de vroegere kamervloer teruggevonden en in het zand daaronder 78 zilveren munten van de Republiek der Ver. Nederlanden. De bewoner van deze boerenwoning kon zich nog goed de situatie van vroeger herinneren en wist te vertellen dat op deze plavuizen de bedstee had gestaan, waaronder het geldelijk bezit onder een der plavuizen werd bewaard, een wijze van bewaring, die in die streken en ook elders in Brabant zeer gebruikelijk was.

De munten waren in tamelijk goede staat en konden als volgt worden gedetermineerd:

Driegulden	Holland,	1764	1	
	West-Friesland	1694, 1786, 1794, 1795, 1799(?)	5	
	Utrecht	1682, 1714, 1793, 1795	4	
Zilveren rijder	West-Friesland	1673 (oude slag)	1	
Tienschellingstuk	Zeeland	1687, 1692	2	
Daalder	West-Friesland	1685 (2), 1686	3	
	Zeeland	1680	1	
	Overijssel	1685	1	
	Utrecht	1685, 1690, 1692	3	
	Deventer	1686 (2)	2	
	Gulden	Holland	1793, 1794 (2)	3
		West-Friesland	1699, 1701, 1732, 1735; 1736, 1763, 1765, 1791, 1792, 1793, 1796	11
Utrecht		1713, 1714, 1715 (2), 1717, 1793 (3)	8	
Gelderland		1709 (3), 1712 (2), 1714, 1715, 1720, 1761, 1763 (2), 1764 (4), 1795 (4)	19	
Overijssel		1704, 1706, 1719, 1720, 1722, 1723, 1748, 1764 (3), 1795	11	
Deventer		1687 (2)	2	
Gulden V.O.C.		West-Friesland	1786	1

De jongste munt is van 1796 (gulden W.-Fr.). Deze is in ongebruikte staat evenals een van de guldens van 1795 van Gelderland. Deze spaarpot is dus, evenals de volgende, in de Franse tijd verborgen.

J. P. VAN ERP

Uden 1961. — Bij het bouwrijp maken van gemeentegrond te Uden (N.-Br.), werd door de grijper van de dragline een hoeveelheid zilveren munten tevoorschijn gebracht, die zich bevonden in het onderste deel van een aardewerk kruik, welke munten vermoedelijk bedekt zijn geweest door enkele scherven van deze kruik. De munten zijn door de arbeiders bij de gemeente ingeleverd. Zekerheid omtrent de volledigheid van deze vondst bestaat echter niet. De chef Algemene Zaken gem. Uden, de heer J. G. Heessen, heeft aan de hand van oude kaarten nauwkeurig de plaats

bepaald, waar deze munten zijn verborgen geweest. Op deze plaats heeft in het begin van de 19e eeuw in deze straat, genaamd de Peperstraat, een boerderij gestaan.

Afstammelingen van de bewoners van deze boerderij zijn nog in leven en waren „uit overlevering“ op de hoogte van het feit dat er ergens een muntschat was verborgen. Over deze familiegegevens schrijft de heer dr. P. Schlemper in *Brabantia* 10 (1961), p. 123. Na reiniging in het laboratorium van dr. Schlemper van deze 200 zilveren munten, die merendeels met een flinke oxydlaag waren bedekt, blijkt de samenstelling van deze vondst als volgt te zijn:

Spaanse Nederlanden:

Patagon, Albertus en Elisabeth, Brabant (B) 1618	1
Philips IV, Doornik 1633	1

Republiek der Vereenigde Nederlanden:

Driegulden,	West-Friesland	1697, 1721, 1791 (2), 1793 (2), 1794, 1795 (S 85c)	8
	Utrecht	1682 (prov.) (2), 1714, 1793, 1794 (2), 1795 (S. 87b)	
	Overijssel	1694 (met TRANS, mmt tussen speer en maagd)	1
	Deventer	1698 (2)	2
Tienschellingstuk,	Zeeland	1687 (2), 1690, 1692	4
Zilveren dukaat,	Zeeland	1698 (Beuth:a), 1704 (c), 1706 (b), 1714 (b, zonder interp.), 1737 (b), 1750 (a, niet over 1748), 1758 (a), 1761 (c), 1765, 1772, 1791	11
Daalder,	West-Friesland	1684 (3), 1684 (2, met jaartal tussen wapen van Enkhuizen en Medemblik) 1685 (2), 1686 (5)	12
	Zeeland	1676 (2), 1683(2)	4
	Utrecht	1685, 1686 (3), 1688, 1689	6
	Nijmegen	1704 (recht zwaard)	1
	Zwolle	1685	1
	Deventer	1685, 1686 (2), 1686 (zonder roosje, met binnencirkels)	4
Florijn,	Friesland	1666 (?) (klop Friesland)	1

	Groningen (pr.)	1692 (2, kloppen HOL. en G.O.)	2
	Overijssel	1685 (klop HOL), 1685(?) (klop G.O.)	2
	Deventer	1684 (2, kloppen Friesland en HOL), 1685 (klop HOL), 1692 (2, kloppen HOL en pijlenbundel)	5
	Kampen	1685 (2), 1686 (2) (alle klop HOL)	4
	Zwolle	1680 (2) (alle klop HOL)	2
Gulden,	Holland	1714, 1734, 1748, 1762 (2), 1792, 1793, 1794 (7), 1795 (2, S. 91)	16
	West-Friesland	1714, 1715, 1717, 1734, 1764, 1765, 1793, 1794 (3), 1796 (S. 95b)	11
Gulden,	Utrecht	16.., 1683 Prov. wapen, 1712, 1713, 1714, 1715 (4), 1716, 1717, 1721, 1735 (2), 1736, 1785, 1791, 1792, 1793 (2), 1794 (3), 1799 (S. 98)	24
	Gelderland	1698, 1700, 1709, 1710, 1712 (2), 1713 (3), 1714, 1715 (2), 1718, 1719 (2), 1721 (2), 1737, 1762, 1763 (3), 1764 (2), 1786	25
	Zutphen	1687 (2)	2
	Overijssel	1703, 1706 (3), 1717, 1719 (5), 1720 (3), 1721 (2), 1722, 1723 (5), 1724 (2), 1733, 1734, 1735 (3), 1736, 1764 (2), 1765	32
	Deventer	1687 (2), 1698 (2 met DAVEN, 1 met DAVENT)	5
Gulden V.O.C.,	Zeeland	1791	1
	Utrecht	1786 (Scho. 65a), 1790 (Scho. 66b)	2
Schelling,	Groningen (stad)	1691	1
 <i>Koninkrijk Holland</i>			
Lodewijk Napoleon,		50 stuivers, 1808 (2)	2

De jongste munten van deze vondst zijn de 50-stuivers van 1808. Eén van deze twee exemplaren is in F.D.C.-staat. Aangezien in 1810 deze munten opnieuw zijn geslagen met het jaartal 1808, mogen we wel stellen, dat het verbergen van deze muntschat op zijn laatst kort na 1810 moet hebben plaats gehad.

Bij het doorkijken van het grote aantal guldens is het mij voor de Hollandse guldens opgevallen, dat er — daargelaten de kleine verschillen in de vorm van de G en in het voorkomen van één of twee punten achter Holl — een belangrijk verschil bestaat in de Kroon: alle stukken in deze vondst hebben een „gevulde” kroon, terwijl de stukken van 1794 en 1795 een blanke kroon hebben. Nu komen er van 1794 ook gevulde kronen voor (KPK-exemplaren en in mijn collectie).

Ook is er verschil in versiering boven op de kroon. Op bijna alle stukken wordt de kroon gedekt door vier bolletjes in kruisvorm. Maar er zijn ook kronen bij, die van boven eindigen in een massief kruis. Dit zien we op het stuk van 1734 en op 3 exemplaren van 1794.

J. P. VAN ERP

SUMMARIES OF HOARDS

Arnhem 1961. A copper medallion of Trebonianus Gallus of a type which was hitherto unknown is published (Pl. X, 2).

Nijmegen 1955. In the course of excavations a grave-find was made consisting of 55 copper coins ranging from Augustus to Constantine the Great.

Boksum (Fr.) ± 1920. A little over 40 years ago a unique gold piece was found in a garden at Boksum, namely an imitation of a late-Roman solidus, probably of Justinian, which was presumably struck in Scandinavia (Pl. X, 4).

Stedum (Gr.) 1958. A Frisian imitation (Pl. X, 3) of a solidus of Louis the Pious (approximately Grierson type XIII) has come to light at Stedum. In this connexion attention is drawn to a 17th-century report on a hoard of 9 or 10 imitation-solidi found at Voorhout (S.H.).

Arnhem 1957. The greater part of this hoard was published in *JMP* 46 (1959), but it was discovered afterwards that not all the coins had been handed in by the finders. It is not known how many were dispersed, but the Royal Coin Cabinet was enabled to study 60 additional specimens which are published here.

Unknown find-spot 1960. Somewhere near the German-Dutch frontier a jug with 21 silver coins was found the latest of which dates from 1596.

Heerlen (L.) 1921. It has been possible to reconstruct a hoard of 149 coins from the Southern Netherlands hidden after 1637 which is now in the collection of the Municipal Museum at Heerlen.

Loenen (Utr.) 1961. A hoard of 130 silver coins buried after 1651 has been found at Loenen.

Tilburg (N.Br.) 1961. 36 silver coins ranging in date from 1622 to 1701 were discovered in a wall at Tilburg.

Schayk (N.Br.) 1960. Under an old stone floor a parcel of 78 silver coins was found buried in the sand. Its date of deposit lies after 1796.

Uden (N.Br.) 1961. During ground-work a jug containing 200 silver coins came to light which must have been buried shortly after 1810.